

عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهر اهواز

چکیده

در این تحقیق هدف اصلی شناسایی عوامل مهم افت تحصیلی دانش آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهر اهواز در سال ۸۱-۱۳۸۰ بوده است. از بین کلیه دانش آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهر اهواز که حداقل یکبار در پایه سوم مردود شده بودند بطور تصادفی ۲۰۰ نفر انتخاب شدند. برای جمع آوری اطلاعات از دو مقیاس سنجش علل افت تحصیلی و شاخص افت تحصیلی با ۹۵ متغیر استفاده شده است. تحلیل عوامل نشان داد که ۶ عامل قابل استخراج است. عوامل استخراج شده روی هم ۴۳/۸ درصد واریانس افت تحصیلی را تبیین می کرد. این عوامل به ترتیب واریانس تبیین شده عبارتند از: مسائل ناشی از معلم و تدریس، مسائل مربوط به خانواده، مشکلات ناشی از برنامه ریزی درسی، مسائل مربوط به سلامت جسمانی و روانی دانش آموز، مسائل عمومی و مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی، همه عوامل استخراج شده از پایایی و روایی رضایت بخشی برخوردار بودند. ضرایب همبستگی عوامل ششگانه با تعداد سالهای مردودی نیز در سطح مورد انتظار معنی دار بودند.

مقدمه

یکی از مشکلات شایع نظام های آموزشی در بسیاری از کشورهای جهان اعم از کشورهای پیشرفته و عقب مانده یا در حال رشد، پدیده شکست تحصیلی است که به صورت مردودی، تجدیدی، تکرار پایه و ترک تحصیل داوطلبانه یا اجباری ظاهر می شود. نگرانی و علاقه نسبت به مطالعه این پدیده و کشف علل آن توجه اندیشمندان بسیاری را بخود معطوف نموده است. بخش اعظم این توجه ناشی از زیانهای مالی، اقتصادی، فرهنگی و علمی است که متوجه دولتها و خانواها می شود. این مشکل از دیرباز گریبانگیر

نظام آموزشی کشور ما نیز بوده است. به طوری که میزان مجموع خسارتهای اقتصادی ناشی از افت تحصیلی در سال ۱۳۶۵ تقریباً معادل ۱۴/۱ برابر کل هزینه های جاری آموزش و پرورش بوده است. در سال ۱۳۶۷ این رقم به ۲۶/۱ برابر افزایش یافته است (فولادی، ۱۳۷۱، به نقل از پولادی ۱۳۷۵). در برنامه ۵ ساله اول در مجموع ۵۱۷ میلیارد ریال صرف کسانی شده است که پایه تحصیلی را تکرار کرده اند، در حالی که مجموع هزینه های جاری آموزش و پرورش طی برنامه اول ۲۵۰۰ میلیارد ریال بوده است. تعداد مردودین مقطع تحصیلی در سال ۶۳-۱۳۶۲، ۳۳۰/۴۲۱/۱ نفر بوده که می بایست حدود ۳۵ الی ۴۷ هزار کلاس مجدداً برای آنها دایر گردد (هاشمی، ۱۳۷۱، به نقل از پولادی ۱۳۷۵).

باتوجه به آمار و ارقام ارائه شده، تلاش برای شناسایی و کشف عوام مهم افت تحصیلی و شناخت بیشتر این پدیده، ضروری به نظر می رسد. زیرا که ارائه راهبردهای کاربردی و اقدامات عملی جهت کاهش ضایعات ناشی از افت تحصیلی و خسارتهای سنگین اقتصادی و فرهنگی ناشی از آن، مستلزم تحقیق و پژوهش های گسترده ای در این زمینه است.

بطور کلی عوامل متعدد و پیچیده ای سبب افت تحصیلی می شوند. پژوهش هایی که در داخل کشور پیرامون این مسئله صورت گرفته است بیشتر جنبه توصیفی داشته و کمتر به ریشه ها و عوامل موجوده آن توجه داشته اند. پژوهش حاضر برای فراهم نمودن پاسخ به این پرسش که «چه عواملی باعث افت تحصیلی دختران در پایه سوم راهنمایی می شود» طراحی و اجرا شده است.

تعاریف اصطلاحات و متغیرها

برخی محققان شکست را معادل افت گرفته و شکست یا افت تحصیلی را عبارت از «وقوع زودرس ترك تحصیل و تکرار پایه تحصیلی در نظام آموزش و پرورش یک کشور می دانند (نفیسی، ۱۳۷۱). امین فر (۱۳۶۵) معتقد است که بهتر است به جای افت تحصیلی اصطلاح «قصور در تحصیل» یا «دلزدگی از تحصیل» را به کار برد. موسائی (۱۳۶۰) به نقل از پولادی (۱۳۷۵) نیز افت تحصیلی را یک مفهوم کلی دانسته و آن را شامل «اصلاً به مدرسه نیامدن، رد شدن، عدم رغبت و بی میلی به مدرسه و مواد درسی، غیبت های متوالی، ترك تحصیل و کیفیت نامرغوب تعلیم و تربیت می داند». نکته ای که برخی محققان ایرانی از آن غفلت کرده اند تمایز میان ترك تحصیل داوطلبانه و ترك تحصیل اجباری است. ترك تحصیل را به معنی نقطه مقابل «اتمام تحصیل» می دانیم. در این تحقیق شکست تحصیلی را به معنی عدم توانایی

دانش‌آموز در اخذ نمرهٔ قبولی و ارتقاء به پایه تحصیلی بالاتر تعریف می‌کنیم. شکست تحصیلی در این تحقیق متغیر وابسته است و هدف تحقیق کشف و طبقه‌بندی متغیرهایی است که در شکست تحصیل مؤثر می‌باشند و همچنین تعیین وزن عاملی و سهم هر متغیر در پیش‌بینی شکست تحصیلی دانش‌آموز در آینده.

بازنگری پیشینه تحقیق

امروزه یکی از بحرانهای نظامهای آموزشی در کشورهای مختلف، بویژه کشورهای جهان سوم، مسأله افت و شکست تحصیلی است. بسیاری از محققان، جامعه‌شناسان و روانشناسان برحسب دیدگاههای خاص خود به این مسأله نگرسته و این پدیده را مورد پژوهش و بررسی قرار داده‌اند. در اینجا به برخی از تحقیقات انجام گرفته در داخل و چه در خارج از کشور اشاره‌ای می‌کنیم.

صفوی (۱۳۶۹) به نقل از مجله تحقیقات تربیتی امریکا چاپ ۱۹۸۵ می‌نویسد «عوامل تحصیلی مربوط به مدرسه عمده‌ترین دلیل ترک در دبیرستان است. حدود یک سوم افرادی که ترک تحصیل کرده‌اند ضعیف بودن در درس را دلیل ترک تحصیل قلمداد نموده‌اند.

خیر (۱۳۷۱) نشان داد که مهمترین عاملی که معلمین در مورد علت مردودی دانش‌آموزان ذکر می‌کنند در درجه اول مسائل خانوادگی و اجتماعی، و سپس به ترتیب عدم توانایی و عدم کوشش است. در صورتیکه دانش‌آموزان به ترتیب اهمیت در درجه اول به عدم کوشش خود و درجه دوم به مسایل خانوادگی و اجتماعی و در درجه سوم به عدم توانایی خویش اشاره می‌کنند. معلمین همچنین علل شکست پسران را در درجه اول به عدم توانایی و بعد به مسایل خانوادگی - اجتماعی و عدم کوشش نسبت داده‌اند.

در مورد دختران علل شکست را ابتدا مسائل خانوادگی و اجتماعی و در درجه دوم عدم توانایی و درجه سوم عدم کوشش نسبت داده‌اند، که تقریباً جهت عکس نظر معلمین است. دختران نیز علت عدم موفقیت خود را به ترتیب به مسائل خانوادگی و اجتماع، عدم کوشش و عدم توانایی نسبت داده‌اند. می‌توان گفت دختران بیش از پسران علت عدم موفقیت خود را به عوامل بیرونی نسبت داده‌اند، در حالیکه پسران بیشتر علت عدم موفقیت خود را به عوامل درونی نسبت داده‌اند. نتیجه مطالعات پیشین نیز نشان داده است که در دختران چنین تمایلی وجود دارد که بیشتر به عوامل بیرونی توجه کنند بطورکلی دختران توانایی خود را کمتر از پسران ارزیابی می‌کنند (۱. جی. ج. سیمون، ان. تی. فدر ۱۹۷۳ به نقل از پولادی ۱۳۷۵).

فولادی (۱۳۷۱) به نقل از فولادی) در یک بررسی که در مورد ۱۴۹۰ دانش آموز پیرامون علل افت تحصیلی آنان و عدم آشنایی معلمان نسبت به وظایف خود انجام داد به نتایج زیر دست یافت. آزمودنی ها علل افت تحصیلی خود را و سهم هر کدام را به این شرح اعلام کرده بودند. عدم احساس مسؤلیت (۱۵/۲ درصد)، ضعف شخصیت (۱۵/۱ درصد)، بیسوادی و کمی تجربه معلم (۱۲/۱ درصد)، احتیاج مالی (۱۰ درصد)، بی ایمانی (۹/۲ درصد)، عدم مراقبت نظام آموزشی (۸ درصد)، بی بهره بودن از تربیت صحیح (۵ درصد)، ناآشنایی به روش تدریس (۴/۵ درصد)، نارااحتیهای خانوادگی (۴/۶ درصد)، پول دوستی (۴/۶ درصد)، محرومیت و عقده های روانی (۳/۱ درصد)، بی علائقی دانش آموز به تحصیل (۱/۸ درصد)، سایر، نامناسب بودن محل تحصیل (۱/۸ درصد)، نارضایتی از وضع محیط (۱/۸ درصد)، اشتغالات معلم (۱/۲ درصد) و یکنواخت بودن کار (۰/۵ درصد).

مک دونالد^۱، گالیمور^۲ و ومک دونالد (۱۹۷۰) به نقل از گادوا^۳ (۱۹۸۵) نشان داده اند که احتمال افت تحصیلی در مورد دانش آموزانی که مورد مشاوره قرار می گیرند کمتر از بقیه است. ارائه خدمات مشاوره ای بر حضور بیشتر دانش آموزان کلاس، مدرسه و موفقیت تحصیلی آنان مؤثر بوده است.

دانش آموزان در معرض افت تحصیلی علاقه کمی نسبت به معلمان و کارکنان مدرسه احساس می کنند (پتمن^۴، ۱۹۸۶) در خصوص ویژگی های شخصیتی عواملی همچون ضعف سلامت، فقدان عزت نفس، بازداری و ازدواج زود هنگام به وضوح یا ترك زود رس مدرسه مربوط می باشند (هاتوی^۵ و رودز^۶، ۱۹۷۹) به نقل از گادوا (۱۹۸۵).

نتایج پژوهشی که طی سالهای ۷۴-۱۳۷۲ توسط وزارت آموزش و پرورش و صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونسف) با استفاده از روش تحقیق کیفی در استانهای کردستان، کهگیلویه و بویر احمد و هرمزگان انجام گرفت، عوامل بازدارنده در درمترسی دختران به آموزش ابتدائی را در سه دسته جای داد. ۱- عوامل بازدارنده فرهنگی ۲- عوامل بازدارنده اقتصادی و ۳- عوامل بازدارنده آموزشی (مهران ۱۳۷۵). میرزئی، احمدوند و همکاران (۱۳۷۰) به نقل از فولادی (۱۳۷۵) در تحقیقی با عنوان ویژگیهای دانش آموزان موفق و ناموفق دوره راهنمایی تحصیلی نشان داده اند که دانش آموزان ناموفق عامل اصلی عدم موفقیت خود را به ترتیب سهل انگاری شخصی و نداشتن علاقه به درس (۵۴ درصد)، مشکل بودن

1) Mc Donald

2) Galimore

3) Gadwa

4) Pittman

5) Hatway

6) Rhodes

امتحانات (۲۹ درصد) بی‌توجهی والدین (۱۱ درصد)، تعداد زیاد افراد خانواده (۹ درصد)، وضعیت نامساعد اقتصادی خانواده (۸ درصد) و وضعیت نامساعد مسکن خود (۶ درصد) ذکر کرده‌اند. بررسی مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که پژوهشگران بسیاری سعی کرده‌اند عوامل مداخله‌کننده در اافت تحصیلی را شناسایی کنند ولی هرکدام با شیوه خاص خود این کار را انجام داده‌اند. در این تحقیق که از نتایج مطالعات دیگران کاملاً استفاده کرده با شیوه‌ای متفاوت عوامل مؤثر در شکست تحصیلی بررسی شده است.

اهداف پژوهش

اهداف این پژوهش عبارتند از:

- ۱- کشف عوامل اافت تحصیلی در پایه سوم راهنمایی با روش تحلیل عوامل.
- ۲- بررسی همبستگی بین عوامل مستخرجه اافت تحصیلی با تعداد مردودی‌های دوران تحصیل دانش‌آموزان.
- ۳- ساخت پرسشنامه‌ای برای پیش‌بینی اافت تحصیلی در آینده.
- ۴- تعیین بهترین پیش‌بینی‌کننده‌های تعداد مردودی دانش‌آموزان دختران پایه سوم راهنمایی.

سؤالات پژوهش

پژوهش حاضر برای پاسخ به این پرسش طرح‌ریزی و اجرا شده است که چه عواملی باعث اافت تحصیلی در مدارس راهنمایی دخترانه شهر اهواز می‌شوند. بر همین اساس سؤالات زیر تنظیم و تدوین شده‌اند.

- ۱- آیا می‌توان عوامل مهم شکست تحصیلی دانش‌آموزان را با روش تحلیل عوامل، شناسایی و دسته‌بندی نمود؟
- ۲- آیا عوامل شناسایی شده از پایایی و اعتبار رضایت‌بخش و معنی‌داری برخوردارند؟
- ۳- آیا ضرایب همبستگی چندمتغیری بین عوامل مؤثر در اافت تحصیلی و تعداد مردودی‌های دوران تحصیل دانش‌آموزان بیشتر از ضرایب همبستگی ساده این عوامل با تعداد مردودی است؟
- ۴- بهترین پیش‌بینی‌کننده‌های اافت تحصیلی از میان ماده‌های عوامل مستخرجه کدامند و چه مقدار

از افت را می توانند تبیین کنند؟

روش تحقیق و تحلیل داده ها

روش تحقیق پژوهش حاضر از نوع علی پس رویدادی است. به دلیل اینکه پژوهشگر هیچ نوع دستکاری انجام نداده اند و صرفاً با مطالعه زمینه و شرایط قبلی در جستجوی علل یا روابطی است که موجبات شکست تحصیلی دانش آموزان را فراهم کرده است.

برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش آماری تحلیل عوامل، برای همبستگی از روش همبستگی پیرسون و برای پیش بینی کننده های تعداد مردودی از روش رگرسیون چند متغیری گام به گام استفاده شده است.

جامعه آماری و روش نمونه برداری

جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان دختر پایه سوم راهنمایی شهر اهواز در سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰ بود که حداقل پیشینه یکبار مردودی در پایه مورد نظر داشته اند، تعداد کل این دانش آموزان تقریباً ۱۸۵۰ نفر بود. برای انتخاب نمونه پژوهش از روش نمونه برداری تصادفی استفاده شده است. از مدارس راهنمایی دخترانه جمعاً ۲۰۰ نفر انتخاب شده است. شیوه انتخاب آزمودنی ها بدین صورت بود که ابتدا از بین مدارس راهنمایی دخترانه نواحی چهارگانه شهر اهواز بطور تصادفی ۲ مدرسه راهنمایی برگزیده شدند سپس لیست دانش آموزان پایه سوم راهنمایی هر مدرسه که حداقل یکبار سابقه مردودی در پایه سوم داشتند، تهیه گردید و بعد از آن متناسب با تعداد آن ها در هر مدرسه، جمعاً ۲۰۰ نفر بطور تصادفی انتخاب شدند.

ابزارهای پژوهش

در این پژوهش از دو پرسشنامه استفاده شده است.

۱- پرسشنامه علل افت تحصیلی

۲- پرسشنامه شاخص افت تحصیلی

پرسشنامه علل افت تحصیلی شامل ۹۵ علت افت تحصیلی بود که براساس نظر دانش آموزان دختر دارای پیشینه افت تحصیلی سال سوم راهنمایی، دبیران، اولیا و بررسی پژوهش های انجام شده در این

زمینه تهیه گردیده بود. پرسشنامه مذکور به صورت مقیاس ۶ درجه‌ای تنظیم شده بود و از دانش‌آموزان خواسته شده بود که به میزانی که هر علت در شکست تحصیلی آنها مؤثر بوده است، یکی از گزینه‌های اصلاً، خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد را انتخاب کنند.

در ادامه تعیین اعتبار صوری گویه‌ها و همچنین استفاده از پیشنهادها و تشخیص نقاط ضعف احتمالی ماده‌ها، عللی را که دانش‌آموزان، دبیران و والدین دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی به عنوان علل شکست تحصیلی ذکر کرده بودند در اختیار ۵ نفر از استادان صاحب نظر در روش تحقیق، روانشناسی یادگیری، سنجش و اندازه‌گیری و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی قرار گرفت، براساس نظرات آنان و نتایج اجرای مقدماتی روی ۴۰ نفر دانش‌آموز بعضی از ماده‌ها حذف، یا ادغام و رفع ابهام گردید و سپس نسخه نهایی شامل ۹۵ علت افت تحصیلی تهیه گردید. پرسشنامه شاخص افت تحصیلی نیز شامل مشخصات دانش‌آموز، تعداد مردودی و معدل سالهای تحصیل در دوره راهنمایی تحصیلی بود.

در این مرحله، ۹۵ ماده پرسشنامه اولیه افت تحصیلی با استفاده از نرم افزار کامپیوتری SPSSX (۱۹۹۲) با چرخش متعامد یا اورتاگونال (از نوع واریماکس) و حداقل ضریب عاملی ۰/۳۵ با روش «عناصر اساسی» تحلیل عوامل شدند. حداقل بار یا ضریب عامل ۰/۳۵ بدین جهت بکار رفت تا هم تعداد ماده‌های مقیاس کم شود و در عین حال نهایت دقت مبذول شود تا روایی و پایایی نیز در سطح رضایت بخشی باقی بماند. آزمون اسکری که تعداد عوامل قابل استخراج از داده‌ها را مشخص و پیشنهاد می‌کند نشان داد که براساس مقادیر ایگن (یعنی مجموع ضرایب عاملی ماده‌های موجود در هر عامل)، حداکثر ۶ عامل از داده‌های موجود قابل استخراج هستند. تحلیل عوامل داده‌ها پس از هیجده ایتريشن یا چرخش آزمایشی به بهترین ترکیب ماده‌ای و ساختار عاملی خود دست یافت. تحلیل داده‌ها با روش چرخش متعامد، منجر به قرار گرفتن ۱۸ ماده روی عامل اول، ۲۰ ماده روی عامل دوم، ۱۲ ماده روی عامل سوم، ۱۰ ماده روی عامل چهارم، ۹ ماده روی عامل پنجم و سرانجام ۱۲ ماده روی عامل ششم شد. عوامل یا خرده مقیاسهای استخراجی به ترتیب عبارتند از:

- ۱- مسائل ناشی از معلم و تدریس
- ۲- مسائل مربوط به خانواده دانش‌آموز
- ۳- مشکلات ناشی از برنامه ریزی درسی
- ۴- مسایل مربوط به سلامت جسمانی و روانی دانش‌آموز

۵- مسائل عمومی

۶- مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی

مقدار ایگن و (درصد واریانس) محاسبه شده برای شش عامل مستخرجه در پرسشنامه علل افت تحصیلی عبارت بود از: عامل اول $۲۱/۶۴ (۰/۲۲/۸)$ ، عامل دوم $۴/۳۶ (۰/۰۴/۶)$ ، عامل سوم $۳/۲۰ (۰/۰۳/۴)$ ، عامل چهارم $۲/۷۵ (۰/۰۲/۹)$ ، عامل پنجم $۲/۵۱ (۰/۰۲/۶)$ و عامل ششم $۲/۳۶ (۰/۰۲/۵)$. از ۹۵ ماده پرسشنامه اولیه ۱۶ ماده روی هیچکدام از ۶ عامل قرار نگرفت و در نتیجه حذف شدند. بدین ترتیب پرسشنامه نهایی افت تحصیلی مشتمل بر ۷۹ ماده شد.

بطور کلی بررسی ماده های عوامل ششگانه نشان می دهد که ماده های «نداشتن انگیزه تدریس در معلمین بخاطر پایین بودن حقوق» در «عامل اول»، «بی سوادی والدین» در «عامل دوم»، «تعداد زیاد کتابهای درسی و تراکم مطالب غیر ضروری بعضی از دروس»، در «عامل سوم»، «اعتیاد یکی از والدین و اثرات ناشی از آن» در «عامل چهارم»، «رفت و آمد زیاد با فامیل و زیاد به میهمانی رفتن» در «عامل پنجم» و «تعویض و جابجایی معلمین برای چند بار در طول سال تحصیلی» در «عامل ششم»، بالاترین ضرایب عاملی را در بین ۹۵ ماده پرسشنامه به خود اختصاص دادند. ضرایب عاملی به ترتیب آنچه گفته شد عبارت بودند از $۰/۶۶۲$ ، $۰/۶۶۵$ ، $۰/۶۶۲$ و $۰/۶۴۴$ (به جداول شماره ۶-۱) مراجعه شود.

میانگین (وانحراف معیار) نمره های آزمودنیها در عوامل ششگانه و کل عوامل روی هم عبارت بودند از: مسائل ناشی از معلم و تدریس $۴۹/۴۸ (۱۶/۲۲)$ ، مسایل مربوط به خانواده دانش آموز $۶۱/۶۶ (۱۸/۵)$ ، مشکلات ناشی از برنامه ریزی درسی $۳۶/۵۱ (۱۰/۴۷)$ ، سلامت جسمانی و روانی دانش آموز $۲۱/۱۹ (۸/۷۲)$ ، مسائل عمومی $۲۱/۵۲ (۷/۷۱)$ ، مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی $۳۰/۱۴ (۹/۹۶)$ و کل عوامل روی هم $۲۲۰/۴۹ (۵۸/۳۸)$.

با استفاده از یک سری آزمون همبستگی پیرسون، ضرایب همبستگی بین عوامل ششگانه محاسبه شد. بررسی ضرایب همبستگی بین عوامل نشان می دهد که بالاترین ضریب همبستگی بین عامل اول با عامل سوم $(۰/۶۸)$ و کمترین ضریب همبستگی بین عامل سوم و پنجم $(۰/۳۹)$ بدست آمده است. سایر ضرایب همبستگی در جدول ۷ آمده است. همگی ضرایب بدست آمده در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنی دار بوده اند.

جدول (۱) ماده های عامل شماره ۱ (مربوط به مسائل ناشی از معلم و تدریس)

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱	نداشتن انگیزه معلمان برای تدریس	۰٫۶۲
۲	نامناسب بودن روشهای امتحان گرفتن معلمان	۰٫۶۱
۳	پایین بودن حقوق معلمان و تأمین نبودن آنها	۰٫۶۰
۴	بی علاقهگی معلمان به شغل معلمی و تدریس در کلاسهای درس	۰٫۵۸
۵	شرکت ندادن دانش آموزان در فعالیتهای کلاس توسط معلم	۰٫۵۷
۶	عدم برگزاری امتحانات مکرر در کلاس توسط معلم	۰٫۵۶
۷	زیاد بودن روزهای تعطیلی و کوتاه بودن طول سال تحصیلی	۰٫۵۶
۸	طرح سؤالات امتحانی توسط اداره آموزش و پرورش	۰٫۵۵
۹	سختگیری بیش از حد مدیر و معلمان مدرسه	۰٫۵۳
۱۰	کم کاری بعضی از معلمان در ارائه مناسب و مطلوب دروس بخاطر جلب دانش آموزان برای تدریس خصوصی	۰٫۵۱
۱۱	خستگی ناشی از تکرار زیاد درس توسط معلم	۰٫۵۰
۱۲	نامناسب بودن شرایط و مقررات آموزشی مدرسه و کلاس با نیازها و علائق و شرایط روحی - روانی دانش آموزان	۰٫۲۸
۱۳	پاسخ ندادن معلمین به پرسشهای درسی دانش آموزان	۰٫۴۶
۱۴	توزیع نامناسب امکانات آموزشی بین مدارس مختلف	۰٫۴۶
۱۵	کم بودن ساعات تدریس معلمان در طول سال تحصیلی	۰٫۴۵
۱۶	نداشتن انگیزه کافی در بین معلمان برای شغل معلمی	۰٫۴۲
۱۷	عدم انتخاب سئوالات امتحانی از تمام فصول کتاب درسی	۰٫۴۲
۱۸	عدم رغبت و بی انگیزه بودن دانش آموزان برای درس خواندن	۰٫۴۱

جدول (۲) ماده های عامل شماره ۲ (مسائل مربوط به خانواده دانش آموز)

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱	بی سوادی والدین	۰٫۶۶
۲	مبتلا شدن به بیماریهایی مانند افسردگی - گوشه گیری و عصبانیت غیر عادی	۰٫۶۱
۳	کم سوادی پدر و مادر	۰٫۵۸
۴	آوردن تجدیدی و اثرات ناشی از آن مانند سرخوردگی ، ناامیدی و . . .	۰٫۵۶
۵	ناتوانی والدین در رفع مشکلات و رسیدگی به تکالیف درسی دانش آموزان	۰٫۵۴

شماره	متغیرها	بار عاملی
۶	محدودیت و سخت گیری بیش از حد والدین	۰/۵۲
۷	مطمئن نبودن از امکان ادامه تحصیل در دبیرستان و دانشگاه	۰/۵۱
۸	بدر رفتاری پدر و مادر با افراد خانواده	۰/۴۸
۹	بی توجهی والدین به وضعیت تحصیلی دانش آموز	۰/۴۸
۱۰	فرق گذاشتن بین فرزندان (پسر و دختر) توسط والدین	۰/۴۷
۱۱	عدم تامین هزینه های شرکت در کلاسهای تقویتی و جبرانی از سوی خانواده	۰/۴۶
۱۲	نداشتن اعتماد به نفس و ترس از شکست	۰/۴۶
۱۳	اتلاف وقت و مشغولیات فکری در ارتباط با دوستان	۰/۴۶
۱۴	فقر والدین و عدم توان مالی خانواده در تامین هزینه های تحصیل	۰/۴۵
۱۵	سرزنش های والدین به خاطر پایین بودن نمرات درسی	۰/۴۲
۱۶	حجم زیاد تکالیف و کمی وقت برای انجام دادن آنها	۰/۳۹
۱۷	عدم تمرکز حواس در هنگام تدریس معلم	۰/۳۹
۱۸	فراموش کردن مطالب تدریس شده توسط معلم	۰/۳۸
۱۹	نداشتن هوش و استعداد کافی در بعضی از دروس مانند ریاضی	۰/۳۸
۲۰	اطمینان نداشتن از پیدا کردن شغل مناسب بعد از اتمام تحصیل	۰/۳۶

جدول (۳) ماده های عامل شماره ۳ (مشکلات ناشی از برنامه ریزی درسی)

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱	مشکل بودن سؤالات امتحان	۰/۶۵
۲	تعداد زیاد کتابها و تراکم مطالب غیر ضروری بعضی از دروس	۰/۵۷
۳	حجم زیاد کتابهای درسی و در نتیجه تمام نکردن تمام فصول و مطالب آنها در طول سال تحصیلی	۰/۵۴
۴	چاپ و تکثیر نامناسب و ناخوانا بودن سئوالات	۰/۴۹
۵	نامناسب بودن محل امتحان از قبیل نشستن روی زمین ، سرو صدای محل امتحان و تهدید به محل امتحان	۰/۴۹
۶	عدم آشنایی با نوع سؤالات امتحان	۰/۴۶
۷	کمبود کتابهای درسی و کمک آموزشی یا دیر رسیدن بعضی از کتابها	۰/۴۵
۸	محتوی تکراری و خسته کننده در کتابهای درسی	۰/۴۵
۹	تغییرات پی در پی کتابهای درسی	۰/۴۲
۱۰	کمبود وقت در جلسه امتحان برای پاسخ دادن به همه سؤالات	۰/۴۱

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱۱	نبودن بازرسی جهت رسیدگی به وضعیت آموزشی مدرسه	۰٫۴۰
۱۲	مبتلا شدن والدین به بیماریهای جسمی	۰٫۴۰

جدول (۴) ماده‌های عامل شماره ۴ (مسایل مربوط به سلامت جسمانی و روانی دانش‌آموز)

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱	اعتیاد یکی از والدین و اثرات ناشی از آن در روحیه دانش‌آموز	۰٫۶۶
۲	لجبازی با معلم و درس نخواندن به عنوان یک واکنش صنفی	۰٫۵۵
۳	جابجایی مدرسه به علت تغییر محل سکونت و عدم آشنایی با مدرسه و همکلاسیهای جدید	۰٫۵۰
۴	معاشرت با دوستان بد و اثرات سوء رفتار آنان	۰٫۵۰
۵	غذای کافی نخوردن و اثرات ناشی از آن	۰٫۴۷
۶	ضعف شنوایی و بینایی تا چه اندازه	۰٫۴۵
۷	فوت والدین یا یکی از بستگان نزدیک	۰٫۴۵
۸	ابتلاء به بیماری جسمی و اثرات ناشی از آن	۰٫۴۴
۹	زندگی چند خانواده در یک محیط (دریک خانه مسکونی)	۰٫۴۴
۱۰	دور بودن محل تحصیل از محل زندگی دانش‌آموز	۰٫۴۳

جدول (۵) ماده‌های عامل شماره ۵ (مسایل عمومی)

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱	ارتباطات زیاد با فامیل و زیاد به میهمانی رفتن	۰٫۶۲
۲	وجود مدارس و آموزشگاههای مانند مدارس نمونه، غیرانتفاعی و . .	۰٫۵۵
۳	مسایل مربوط به دوران بلوغ و اثرات ناشی از آن	۰٫۴۶
۴	تفاوت زبان و فرهنگ محلی با زبان و فرهنگ مدرسه (عمومی) جامعه	۰٫۴۵
۵	عدم توانایی معلمان در آموزش و تفهیم مطالب درسی	۰٫۴۴
۶	عدم تفاهم و سازگاری با همسالان و همکلاسان	۰٫۳۴
۷	عدم احساس نیاز به تحصیل به علت داشتن ثروت و بی نیازی مالی	۰٫۴۳
۸	توجه زیاد به برنامه‌های تلویزیونی و ویدئو	۰٫۴۲
۹	اختلاف در لباس پوشیدن و برخورداری بعضی از دانش‌آموزان از امکانات بیشتر که باعث سرخوردگی دانش‌آموز فقیر می‌گردد.	۰٫۳۸

جدول (۶) ماده های عامل شماره ۶ (مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی)

شماره	متغیرها	بار عاملی
۱	تعویض و جابجایی معلمان برای چند بار در طول سال	۰٫۶۴
۲	کمبود معلمان متخصص مورد نیاز برای دروس مختلف	۰٫۶۰
۳	عوض کردن مدیران در طول سال تحصیلی و بی تجربگی بعضی از مدیران جدید	۰٫۵۲
۴	نامناسب بودن محتوای کتابهای درسی با نیازها، استعداد و علائق دانش آموزان	۰٫۴۹
۵	عدم رفع مشکلات درسی در طی سال به خاطر کمبود وقت معلم	۰٫۴۸
۶	برگزاری امتحانات پایان سال در مدرسه غیراز مدرسه محل تحصیل	۰٫۴۲
۷	نبودن سائلن مخصوص برای امتحانات	۰٫۳۹
۸	یکسان بودن برنامه های درسی برای پسران و دختران بدون توجه به تفاوتهای آنها	۰٫۳۸
۹	بکار بردن روش های آمرانه (دستوری) و تنبیهی بخصوص تنبیه بدنی	۰٫۳۷
۱۰	چاپ و تکثیر نامناسب و ناخوانا بودن سؤالات امتحانی	۰٫۳۸
۱۱	نبودن رابطه بنی در خواندن و تحصیل کردن با موفقیت در اجتماع	۰٫۳۸
۱۲	توزیع نامناسب امکانات آموزشی بین مدارس مختلف	۰٫۳۷

جدول (۷) ضرایب همبستگی بین عوامل ششگانه افت تحصیلی

عامل	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
اول	۰٫۶۵	۰٫۶۸	۰٫۵۱	۰٫۵۵	۰٫۶۶
دوم	-	۰٫۵۹	۰٫۵۹	۰٫۵۷	۰٫۶۳
سوم			۰٫۴۲	۰٫۳۸	۰٫۶۲
چهارم				۰٫۵۳	۰٫۴۹
پنجم					۰٫۴۳

پایائی پرسشنامه افت تحصیلی

برای بررسی همسانی درونی پرسشنامه افت تحصیلی از ضریب آلفای کرونباخ (کرونباخ، ۱۹۵۱) استفاده شده است. ضرایب آلفای کرونباخ بسیار رضایت بخشی برای کل و عوامل ششگانه بدست آمد. ضرایب همسانی درونی آلفای کرونباخ در عوامل ششگانه و کل عوامل روی هم برای کل نمونه عبارت بودند از: مسائل مربوط به معلم و تدریس $\alpha = 0.91$ ، مسائل مربوط به خانواده دانش آموز

Alpha = ۰/۹۰، مسائل مربوط به برنامه ریزی درسی Alpha = ۰/۸۴، مسائل مربوط به سلامت جسمانی و روانی دانش آموز Alpha = ۰/۷۹، مسائل عمومی Alpha = ۰/۷۵، مسائل مربوط به مدیریت آموزشی Alpha = ۰/۸۱ و کل پرسشنامه Alpha = ۰/۹۶.

برای بررسی سؤال دوم از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. ضرایب همبستگی بین تعداد مردودی های دانش آموزان در دوران تحصیل با عوامل ششگانه عبارتند از: مسائل ناشی از معلم و تدریس ($r=0/13$)، مسائل مربوط به خانواده دانش آموز ($r=0/23$)، مشکلات ناشی از برنامه ریزی درسی ($r=0/23$)، مسائل مربوط به سلامت و جسمانی روانی دانش آموز ($r=0/19$)، مسائل عمومی ($r=0/13$)

مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی ($r=0/23$) و یا کل عوامل باهم ($r=0/22$) همگی ضرایب بدست آمده در سطح حداقل $P < 0/05$ معنی دار بودند. کمترین ضریب همبستگی با تعداد مردودی را مسائل ناشی از معلم و تدریس و مسایل عمومی و بالاترین همبستگی را عوامل خانواده دانش آموز، برنامه ریزی درسی و مدیریت آموزشی داشته اند.

برای مقایسه تأثیر گذاری عوامل ششگانه باهم روی افت تحصیلی از روش وزن دادن میانگین عوامل بر مبنای ۰ تا ۵ استفاده شده است (اصلاً نمره صفر، خیلی کم نمره یک، کم نمره ۲، متوسط نمره ۳، زیاد نمره ۴، و خیلی زیاد نمره ۵). میانگین وزنی عوامل ششگانه به ترتیب برابر $2/75$ ، $3/08$ ، $3/40$ ، $2/12$ ، $2/39$ ، $2/51$ و کل عوامل $2/72$ بوده است. مقایسه میانگین ها نشان می دهد که بیشترین تأثیر را عوامل شماره دو (مسائل مربوط به خانواده دانش آموز) و کمترین تأثیر را عوامل شماره دو (مسائل مربوط به خانواده دانش آموز) و کمترین تأثیر را عامل شماره چهار (مسائل مربوط به سلامت جسمانی و روانی دانش آموز) بعد از عامل خانواده (مشکلات ناشی از برنامه ریزی درسی)، مسائل مربوط به معلم و تدریس او و «مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی» بیشترین تأثیر را داشته اند.

برای بررسی سؤال سوم از همبستگی چند متغیری استفاده شده است. عوامل ششگانه باهم ضریب همبستگی چند متغیری برابر $MR = 0/33$ با تعداد مردودی در دوران تحصیل دانش آموزان داشته اند که از ضرایب هر کدام به تنهایی با تعداد مردودی بزرگتر است. ۱۰ درصد واریانس تعداد مردودی دوران تحصیل دانش آموزان از ترکیب خطی عوامل ششگانه بدست می آید ($P < 0/05$ و $df = 6/18$ و $F = 2/33$). برای بررسی سؤال چهارم از رگرسیون چند متغیری گام به گام استفاده شده است. تعداد مردودی به

عنوان متغیر وابسته و ۷۹ ماده پرسشنامه نهایی تحقیق به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شدند. رگرسیون قدم به قدم نشان داد که صرفاً ۵ متغیر در معادله پیش بینی حضوری معنی دار دارند (جدول ۸).

جدول (۸) خلاصه نتایج رگرسیون چند مرحله ای متغیرهای پیش بین با تعداد سالهای مردودی دانش آموزان

ردیف	متغیرها	M-R	R ²	F	R ² تغییر	ضرایب رگرسیونی بتا
۱	ابتلا به بیماریهایی مانند افسردگی، گوشه گیری و عصبانیت غیرعادی	۰/۳۰	۰/۰۹	۳۵	۰/۰۹	۰/۳۵
B						
P						۰/۰۰۰۱
۲	عدم احساس نیاز به تحصیل بخاطر داشتن ثروت و بی نیازی مالی	۰/۳۵	۰/۱۲	۳۰/۲	۰/۰۳	۰/۳۴
B						۰/۱۸
P						۰/۰۰۱
۳	تفاوت زبان و فرهنگ محلی با زبان و فرهنگ ملی	۰/۴۱	۰/۱۷	۲۱/۳	۰/۰۵	۰/۳۳
B						۰/۱۴
P						۰/۰۰۴
۴	عدم آشنایی با سؤالات امتحانی	۰/۴۴	۰/۱۹	۱۷/۵	۰/۰۲	۰/۳۰
B						۰/۱۳
P						۰/۰۱
۵	زندگی چند خانواده با هم در یک محیط مسکونی	۰/۴۸	۰/۲۳	۷/۶	۰/۰۴	۰/۲۸
B						۰/۱۰
P						۰/۰۴

همانطور که در جدول شماره ۸ مشاهده می شود، رگرسیون چند متغیری نشان داد که از بین ۷۹ ماده پرسشنامه نهایی ماده « مبتلا شدن به بیماریهایی مانند افسردگی، گوشه گیری و عصبانیت غیر عادی » ۹ درصد واریانس تعداد مردودی را تبیین می کند، اضافه شدن متغیر « عدم احساس نیاز به تحصیل به علت داشتن ثروت و بی نیازی مالی » واریانس تبیین شده را به ۱۲ درصد می رساند، علاوه بر این دو ماده « تفاوت زبان و فرهنگ محلی با زبان و فرهنگ عمومی جامعه » نیز ۵ درصد، سه متغیر قبلی همراه با متغیرهای عدم آشنایی با سؤالات امتحانی و « زندگی چند خانواده با هم » ۲۳ درصد واریانس تعداد مردودی در دوران تحصیل دانش آموزان دختر را تبیین می کند.

نتیجه گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی عوامل مهم آفت تحصیلی در مدارس راهنمایی دخترانه شهر اهواز بود. همانطور که در بخش یافته های تحقیق ملاحظه شد با استفاده از روش تحلیل عوامل که روی

داده‌های پژوهش انجام گرفت ۶ عامل به عنوان عوامل مهم افت تحصیلی، مشخص و استخراج گردید. عناوین عوامل فوق به ترتیب عبارت بودند از: مسائل ناشی از معلم و تدریس، مسائل مربوط به خانواده، مسائل مربوط به برنامه ریزی درسی، سلامت جسمانی و روانی دانش‌آموز، مسائل عمومی و مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی. در مجموع عوامل ششگانه فوق به میزان ۳۸/۸ درصد از کل واریانس افت تحصیلی را توجیه می‌کنند.

در ارتباط با پایایی و اعتبار عوامل ششگانه بدست آمده لازم به ذکر است که پایایی هر شش عامل بالاتر از ۰/۷۵ بوده است، که از طریق روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) محاسبه شده‌اند. برای اعتبار عاملها، هر شش عامل با تعداد مردودی دانش‌آموزان همبسته شد که همبستگی هر شش عامل در سطح $P < 0/05$ معنی‌دار بوده است.

همانطور که ملاحظه می‌شود نتایج این پژوهش با برخی پژوهش‌های انجام گرفته از قبیل فولادی (۱۳۷۱)، مهران (۱۳۷۲)، صفوی (۱۳۷۱)، ختیر (۱۳۷۱) و سیمون وفدر (۱۹۷۳) همخوانی دارد. با این تفاوت که در تحقیق حاضر ترتیب اهمیت و سهم عوامل تبیین بهتری یافته است. تحقیق دیگری که توسط فولادی (۱۳۷۵) در دبیرستانهای پسرانه شهر اهواز پیرامون عوامل مهم افت تحصیلی انجام گرفته نشان داد ده عامل در افت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر داشته‌اند که به ترتیب عبارتند از: مسائل مربوط به برنامه ریزی آموزشی، مشکلات خانوادگی و سلامت جسمی-روانی، مشکلات محیطی آموزشگاهی، مسائل اجتماعی-رفتاری، مسائل روحی-روانی، مسائل مربوط به امتحان، مسائل مربوط به کتب درسی، مسائل آموزشی، مسائل کلی و اختلاف خانوادگی. برخی عوامل بدست آمده در تحقیق اخیر با تحقیق حاضر همخوانی دارد. با این تفاوت که عوامل ششگانه بدست آمده از انسجام بیشتری برخوردارند علاوه بر آن تعداد عوامل کاهش یافته است که این کاهش نتیجه طبیعی استفاده از روش تحلیل عوامل است که موجبات دسته‌بندی عوامل را فراهم می‌نماید. برخی از مفاد مهم عوامل بدست آمده به شرح زیر هستند:

مسائل ناشی از معلم و تدریس که ۳۲/۸ درصد از کل واریانس افت تحصیلی را تبیین می‌کند شامل موضوعاتی مانند انگیزه نداشتن معلمان، نامناسب بودن روشهای ارزیابی تحصیلی، پایین بودن حقوق معلمان، عدم مشارکت دانش‌آموزان در تدریس، سخت‌گیری زیاده‌از حد مدرسه، نامناسب بودن مقررات آموزشی، توزیع نامناسب امکانات آموزشی، کمبود ساعات تدریس، بی‌انگیزگی دانش‌آموزان و غیره

است.

مسائل مربوط به خانواده دانش آموز که ۴/۶ درصد از واریانس افت تحصیلی را تبیین می کند اشاره می کند به مواردی از قبیل کم سوادی والدین، بدرفتاری والدین، نفاوت گذاشتن بین فرزندان، فقر والدین، نداشتن هوش کافی و سرزنش والدین.

مشکلات ناشی از برنامه ریزی که ۳/۴ درصد از واریانس افت تحصیلی را تبیین می کند به موضوعاتی مثل تراکم مطالب درسی، نامناسب بودن محل امتحانات، عدم آشنایی با سئوالات امتحانی، تکراری بودن مطالب کتابهای درسی و حجم زیاد کتابهای درسی مربوط است.

مسائل مربوط به سلامت جسمانی روانی دانش آموز که ۲/۹ درصد از واریانس افت تحصیلی را تبیین می کند بر عواملی از قبیل اعتماد والدین، لجبازی با معلم، معاشرت با دوستان نامناسب، ضعف شنوایی و بینایی، ابتلا به بیماری جسمانی، فوت والدین، زندگی چند خانواده با هم، جابجا کردن و دور بودن محل تحصیل و زندگی تأکید می کند.

مسائل عمومی که ۲/۶ درصد از واریانس افت تحصیلی را تبیین می کند به ارتباط زیاد، فامیل و دوستان مسائل مربوط به دوران بلوغ، دوزبستگی، توجه زیاد به برنامه های تلویزیونی و تفاوت های ظاهری بین دانش آموزان بویژه در لباس و امکانات مربوط است.

مشکلات ناشی از مدیریت آموزشی که ۲/۵ درصد از افت تحصیلی را تبیین می کند به موضوعاتی از قبیل تعویض و جابجایی مکرر معلمان، کمبود معلم متخصص و مجرب، تعویض مدیران مدارس، کمبود امکانات آموزشی مدرسه، بکاربردن روش های آمرانه در مدرسه و توزیع امکانات بصورتی نامناسب بین مدارس مختلف اشاره می کند.

در پایان توصیه می شود دست اندرکاران آموزش و پرورش با توجه به محتوای ماده های عوامل بدست آمده تصمیمات مقتضی را اتخاذ نمایند. ذیلاً به بخشی از توصیه ها اشاره می شوند.

- ۱- افزایش انگیزه تدریس در معلمان با دادن خدمات مناسب به این گروه و حمایت های لازم از آنها.
- ۲- بازنگری برنامه های دوره های تربیت معلم و افزایش دانش معلمی و گنجاندن آموزش روش های تدریس فعال و ارزشیابی درست از آموخته های دانش آموزان در این دوره ها.
- ۳- کاهش روزهای تعطیل در طول سال تحصیلی که در نتیجه آن افزایش ساعت آموزشی خواهد یافت.

- ۴- گسترش آموزش های خانواده و مشارکت فعالتر اولیا اداره مدارس .
- ۵- کاهش حجم کتابهای درسی و بکاربردن اصول برنامه ریزی درسی برای بهبود آنها .
- ۶- افزایش مراقبت های بهداشتی و روانی در مدارس و نظارت و ارزیابی مستمر مدارس .
- ۷- رفع کمبود معلمان متخصص و پرهیز از تعویض و جابجایی آنها در طول سال .
- ۸- گسترش مدرسه محوری و محول کردن بخشی از اختیارات به معلمان و مدیران مدارس .

منابع

- امین فر، مرتضی (۱۳۷۶). «علل و عوامل افت تحصیلی و چگونگی کاهش آن»، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره های ۱۳ و ۱۴ .
- امین فر، مرتضی (۱۳۷۵). «افت تحصیلی یا اتلاف در آموزش و پرورش»، فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۷ و ۸ .
- پولادی، محمدعلی (۱۳۷۵). «بررسی عوامل مهم افت تحصیلی در دبیرستانهای پسرانه اهواز» پایان نامه، ۱۲۷۵ اهواز .
- پولادی، محمدعلی (۱۳۷۹). «بررسی عوامل مهم افت تحصیلی در دبیرستانهای پسرانه شهرستان اهواز» فصلنامه علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران، دوره سوم، سال هفتم، شماره ۳ و ۴ .
- خیر، محمد، (۱۳۷۵). «مقایسه بررسی علل شکست تحصیلی از دیدگاه معلمان و دانش آموزان مدارس ابتدایی» نشریه علوم تربیتی دانشگاه تهران، سال یازدهم، شماره ۲ و ۱ .
- خیر، محمد (۱۳۶۵). «رابطه شکست تحصیلی با زمینه ها و شرایط خانوادگی» مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره اول، شماره دوم .
- رئیس دانا، فرخ لقا (۱۳۶۵). «چگونگی درصد قبولی و مردودی در دوره های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه در سطح کشور در سال تحصیلی ۶۴-۱۳۶۳»، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره های ۷ و ۸ .
- صفوی، امان . . . (۱۳۶۵). «افت تحصیلی در ایالات متحده امریکا و علل آن». فصلنامه تعلیم و تربیت، سال دوم، شماره مسلسل ۷ و ۸ .
- نفیسی، عبدالحسین (۱۳۶۵). «تمرین مقدماتی برآورد هزینه و سودمندی اقتصادی طرح پیشنهادی

نظام آموزشی و پرورشی جمهوری اسلامی ایران» سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- مهران، کلنار (۱۳۷۵). «بررسی علل ترك تحصیل دختران در مقطع آموزشی ابتدائی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا بویژه در ایران» فصلنامه تعلیم و تربیت، سال دوازدهم، شماره ۴۶.

- Bearden, L. j.& Spencer, W. A (1989) A study of high school Dropouts, The school counselor Vol. 37, N. 2.

-Pittman, R. B. (1986) Im portance of personal, soeial factors as potential means for reducing high school dropoutrate, . The High school Journaul, 70. 7-B.

- Gadwa, K.& Grigs, S.A. (1985). The school Dropout: Implications for counselors. The school counselor, 9-17.